

Artistiek toptalent: oefenen, oefenen, oefenen?

Ineke van Hamersveld Kinderen worden gemakkelijk in hokjes geduwd, waardoor ze zich eenzijdig ontwikkelen. Het onderwijs doet daaraan mee. Docenten zouden moeten leren kinderen te coachen en na te laten denken, in plaats van binnen de lijntjes te kleuren. Een interview met onderwijs- en ontwikkelingspsycholoog Remy Rikers.

De jury van *Holland's Got Talent* was verbijssterd toen Amira Willighagen loepzuiver de aria 'Nessum Dorma' uit de opera *Turandot* van Puccini begon te zingen. Al eerder in het parcours van de talentenjacht, die in de loop van 2013 live op televisie werd uitgezonden, had de toen 9-jarige jury en publiek overdonderd met haar zangstem en keuze voor een klassiek repertoire. Met 'Nessum Dorma' won Amira de felbegeerde trofee.

Op televisie verschijnt de ene na de andere talentenjacht. Publiek en omroep zijn tevreden, maar er kunnen ook vraagtekens bij dit soort talentenjachten worden geplaatst. Alleen al door gebruik te maken van het woord talent, wordt immers gesuggereerd dat degenen die optreden, en zeker de (bijna)winnaars, heel bijzonder zijn. Maar is dat wel zo?

Talent en talentontwikkeling zijn actuele onderwerpen, zij staan hoog op de agenda van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en

Wetenschap (OCW), zowel bij Onderwijs als bij Cultuur en Wetenschap. Alle drie de domeinen waren vroeger meer lokaal gericht, maar ze worden steeds internationaler. Studenten van nu moeten het opnemen tegen studenten uit de hele wereld. Voor kunstenaars is dat niet anders. Het Koninklijk Concertgebouworkest is, ondanks de ruime beschikbaarheid van goed geoutilleerde podia, meer buiten dan in Nederland te horen. Talentontwikkeling past in de tendens om aandacht te geven aan verschillen tussen mensen, en beleid te ontwikkelen dat voorwaarden schept waarbinnen mensen zich optimaal kunnen ontplooiën. Met het internationaliseringproces worden er meer eisen aan individuen gesteld. Tegelijkertijd schuilt op de achtergrond ook een economisch belang.

Een vaag concept

Hoewel de juryleden van *Holland's Got Talent* en andere jury's voor artistiek talent ieder

voor zich heel goed weten uit te leggen wat ze van belang vinden aan een optreden of een werk, blijft talent een vaag concept, stelt Remy Rikers. ‘Wij kunnen het alleen beoordelen als we het met onze zintuigen ervaren. Op dit moment weten wij niet precies wat talent inhoudt en, als het al bestaat, hoe het op een betrouwbare wijze kan worden vastgesteld. Tot op heden zijn er geen goede criteria voor en dat maakt de identificatie ervan vaak afhankelijk van de willekeur van een individu dat bepaalt wie talent heeft, en wie niet. Niettemin vertellen wij aan jonge kinderen dat ze het in zich hebben uit te groeien tot een groot zangeres of een groot balletdanser en nemen hen op in een talentontwikkelingstraject. Muziek en dans zijn disciplines waarvoor een start op jonge leeftijd tot de beste resultaten leidt, dat is bekend. Toch kan elk selectieproces gebaseerd zijn op verkeerde aannames.’ Denk bijvoorbeeld maar aan de gevierde acteur Gijs Scholten van Aschat, die werd afgewezen voor de Toneelschool in Amsterdam, maar in Maastricht wel werd toegelaten. Of, recenter, aan Sharon Kovacs van de act Kovacs die had gekozen voor de richting zang op het Rock City Institute in Eindhoven en uit de opleiding werd gezet omdat zij haar stem verkeerd zou gebruiken en niet kon zingen. Ze wordt nu geprezen om haar prachtige soulstem, heeft een groot platencontract in de wacht gesleept en staat in 2014 op verschillende gerenommeerde festivals, waaronder het North Sea Jazz Festival (VPRO, Vrije geluiden, 15 juni 2014). Dergelijke miscalculaties zijn risico’s die verbonden zijn aan het talentdenken.

Inschattingsfouten die een leerkracht of talentscout maakt door iemand als talentvol aan te wijzen, of juist als talentloos, hebben consequenties voor iemands hele beroepsmatige carrière, zegt Rikers. ‘Dat kan worden gedemonstreerd aan de hand van het geboorte-

datumeffect (*relative age effect*). Uit onderzoek van Roger en Paula Barnsley en Gus Thompson naar de beste Canadese ijshockeyspelers blijkt bijvoorbeeld dat ongeveer de helft geboren is in de maanden januari, februari en maart, relatief weinig aan het einde van het jaar. Dat hangt samen met de selectie van kinderen voor wie het trainingsjaar samenvalt met een kalenderjaar. Als een kind bijvoorbeeld op 7-jarige leeftijd met trainen begint, dan zitten in dat team kinderen die aan het begin van het jaar zijn geboren, maar ook kinderen die pas aan het einde van het kalenderjaar 7 zullen worden: een leeftijdsverschil van bijna een jaar! Bij een scoutingsronde worden doorgaans de fysiek en cognitief meest ontwikkelde kinderen eruit gepikt, begeleid en extra getraind. Dat zijn doorgaans tevens de oudsten uit het trainingsjaar. Voor kinderen die ten onrechte als talent worden herkend, verloopt de ontwikkeling voorspoediger omdat ze meer aandacht krijgen en in hogere teams worden geplaatst; bijna als een selffulfilling prophecy. De jongeren in het team zouden misschien hetzelfde kunnen, maar over een jaar. Zij worden als minder getalenteerd gezien, krijgen minder begeleiding, raken minder gemotiveerd en ontwikkelen zich daardoor minder goed.¹

Het plastische brein

In relatie tot het gebruik van verkeerde selectiecriteria is ook een onderzoek van Eleano Maguire naar het brein van taxichauffeurs in Londen interessant, gaat Rikers verder. ‘Voorheen moesten alle taxichauffeurs eerst een test afleggen genaamd “The Knowledge”. Deze test omvatte alle straten van Londen die de chauffeurs uit hun hoofd moesten kennen. Zij moesten, bijvoorbeeld, de kortste route tussen Nottinghill en Soho of Covent Garden kunnen beschrijven. Pas als zij die test met

goed gevolg hadden afgelegd, kregen zij toestemming om daadwerkelijk op de taxi te rijden. In het onderzoek is via een fMRI-scan gekeken hoe het brein van een pas beginnende en dat van een ervaren taxichauffeur eruitzien. Wat bleek? De onderzoekers constateerden dat de hippocampus van de ervaren chauffeurs aanzienlijk groter was dan die van de onervaren chauffeurs. De hippocampus is het deel van de hersenen dat onder andere belangrijk is voor visueel-ruimtelijke oriëntatie. Het onderzoek naar de taxichauffeurs laat zien dat als je hen zou selecteren op de grootte van hun hippocampus, dat een verkeerd criterium is. Het onderzoek toont namelijk aan hoe plastisch ons brein is. Als wij nieuwe dingen leren, en daarvoor een beroep doen op bepaalde vaardigheden, ontwikkelt het brein zich fysiek mee. De richting waarin het brein zich ontwikkelt, is afhankelijk van de taak die men verricht: dat kan van alles zijn, ook schrijven, fotograferen of ontwerpen.² De gedachte dat er een fundamenteel verschil in aanleg tussen mensen bestaat, wordt daarmee ter discussie gesteld. Het is een vooronderstelling die gestoeld is op een statisch mensbeeld. We moeten daarom een meer dynamisch mensbeeld gebruiken.¹

In de huidige samenleving is men steeds meer op zoek naar zekerheden, en plaatsen wij mensen steeds sneller in hokjes: 'Dit kind heeft aanleg voor fotografie, voor strip-tekenen, of musical.' Volgens Rikers is er echter een samenspel van karakteristieken dat bepalend is voor de vraag of iemand (uiteindelijk) ergens in zal uitblinken. 'Zolang we die karakteristieken niet kennen, doe je per definitie veel kinderen en volwassenen tekort. Dan wordt het selectieproces gesimplificeerd en worden er een paar karakteristieken uitgelicht om mensen te selecteren voor een toneelschool, film-academie of sportopleiding. Zet kinderen en

jongeren, gezien bovenstaande ervaringen, daarom niet te snel in een bepaalde hoek of laat hen zich niet te snel in een bepaalde richting ontwikkelen.'

Intelligentie niet het enige criterium

De Amerikaanse psycholoog Lewis Terman, levenslang gefascineerd door begaafdheid, begon in de jaren twintig van de vorige eeuw aan een langetermijnstudie, vertelt Rikers. Hij selecteerde de superintelligente leerlingen, jongens en meisjes (heel ongewoon voor zijn tijd), in de veronderstelling dat dit de toekomstige grote onderzoekers, Nobelprijswinnaars, captains of industry of concertpianisten zouden worden. Hij was ervan overtuigd dat begaafdheid genetisch bepaald was. De kinderen in de studie werden in de wandelgangen 'Termites' genoemd. 'Zelf volgde hij hen gedurende een periode van 35 jaar, maar de studie is na zijn dood in 1956 voortgezet en loopt nu nog, al ruim negentig jaar. Wat liet zijn onderzoek nu zien? De meeste Termites waren in maatschappelijk en wetenschappelijk opzicht succesvol en werden gelauwerd, maar vrijwel niemand was wereldberoemd geworden. De Nobelprijswinnaars en andere beroemdheden zaten tussen de kinderen die niet aan zijn criteria beantwoordden, omdat zij niet intelligent genoeg waren' (Simonton 2004).

Intelligentie in de traditionele zin – verbaal/linguïstisch en logisch/mathematisch – is dus niet het enige criterium voor het ontwikkelen van succes; de meeste activiteiten in onze samenleving zijn niet monocausaal. 'Omgevingsfactoren als gezin, school en peers (in de zin van ontwikkelingsgelijken) wegen ook zwaar', vindt Rikers. Als een kind thuis en/of op school wordt gestimuleerd om een muziekinstrument te spelen, meegenomen wordt naar theatervoorstellingen, architectuur, tentoonstellingen, filmtheaters of modeshows, is dat een andere

opvoeding dan wanneer dat allemaal niet gebeurt. ‘Zo’n context is vaak doorslaggevend voor de kant die iemand opgaat. Met name het ouderlijk gezin is daarin erg belangrijk. Uit een documentaire over wereldkampioen turnen Epke Zonderland bleek bijvoorbeeld dat zijn ouders een omgeving voor hem creëerden waarin hij zoveel mogelijk ruimte kreeg om te oefenen. Hun vakanties speelden zich altijd af in de buurt van een goed geoutilleerde turnhal.’

Wonderkinderen?

‘Vanaf mijn kinderjaren heb ik ontzettend hard gewerkt om mijn talent te ontwikkelen’, zegt de violiste Emmy Verhey in haar virtuele biografie. ‘Mijn eerste vioolles kreeg ik van mijn vader, zelf violist bij het Frysk Orkest. Hij ontdekte mijn talent en lanceerde mij als “wonderkind”. Binnen een jaar speelde ik een vioolconcert van Bach. Toen ik acht was, werd Oskar Back mijn leermeester’ (www.emmyverhey.nl). Het popidool Michael Jackson stond als kind al op het podium als lid van The Jackson Five en werd al snel de leadzanger. Toen hij 10 was tekende The Jackson Five een platencontract bij Motown. Een paar jaar later startte Jackson zijn solo-carrière. Twee uiteenlopende carrières op geheel verschillende domeinen binnen de muziek met als gemeenschappelijke noemer gedrevenheid, motivatie en bereidheid keihard te werken om hun talent te ontwikkelen. De Zweeds-Amerikaanse onderzoeker Anders Ericsson noemt dit *deliberate practice*, aldus Rikers: een doelbewuste vorm van oefening. ‘In zijn opvatting kan toptalent uitsluitend verklaard worden door enerzijds heel veel en anderzijds kwaliteitsgerichte oefening. Met “heel veel” oefening bedoelde Ericsson een jaar of tien, wat vaak ten koste van het sociale leven gaat en elementen bevat waar men nog niet goed in is. Dat maakt de vraag of iemand getalenteerd is automatisch

---

Zet kinderen en jongeren niet te snel in een bepaalde hoek of laat hen zich niet te snel in een bepaalde richting ontwikkelen

---

irrelevant, omdat vooral oefening telt, een (extreem) standpunt dat diametraal tegenover dat van Terman staat.’

Ericsson onderstreepte zijn standpunt met een onderzoek onder violisten. Het onderzoek vond plaats in de jaren negentig van de vorige eeuw, op een conservatorium in Berlijn. Rikers: ‘Hij vroeg vooraf aan de docenten hun studenten op basis van hun talent in drie categorieën in te delen: topviolisten met een grote kans op een internationale solo-carrière, goede violisten die een carrière konden maken in een orkest, maar niet als solist, en tot slot violisten die studeerden om muzikdocent te worden en het minst hoge niveau hadden. Studenten vulden vragenlijsten in, werden geïnterviewd en hielden een dagboek bij waarin ze verslag deden van hun oefenactiviteiten. De studenten die door hun docenten als meest talentvol werden aangemerkt, waren degenen die de meeste tijd in hun instrument staken. Zij studeerden, sinds

---

De 9-jarige Amira Willighagen zingt als een voleerd operazangeres en is al gedoodverfd als de nieuwe Callas, maar ze ontbeert de ervaring en een langjarige oefenpraktijk

---

zij begonnen waren met vioolspelen, al bijna 6000 uur meer dan de studenten wie een loopbaan als docent werd voorspeld.’

ICT als stoomcursus

Van sommige kunstvormen, zoals jazz, film en opera, wordt gezegd dat het bij uitstek kunstvormen zijn die je pas goed kunt beoefenen als je al enige levenservaring hebt opgedaan. Er zijn echter 12-jarigen die jazz spelen alsof ze die levenservaring al hebben. Amira Willighagen zingt als een volleerd operazangeres en is al gedoodverfd als de nieuwe Callas. Ze ontbeert de ervaring en een langjarige oefenpraktijk. Ze heeft nooit zangles gehad, maar heeft zichzelf alle kennis over opera zingen bijgebracht. Samen met haar vioolspelende broer zocht ze op internet naar video's van vocalisten die ze mooi vond, luisterde en zong na. Maar, zij groeide wel op in een muzikaal nest, met steun en stimulans.

Het voorbeeld van Amira laat een eigentijdse praktijk zien, meent Rikers. ‘In de afgelopen dertig jaar zijn de tijden veranderd. De 18-jarige van nu is niet te vergelijken met die van toen. De hoeveelheid informatie die een jongere van nu tot zich kan nemen is oneindig veel groter dan dertig jaar geleden. Vergelijk bijvoorbeeld de situatie in de schaakwereld. Tegenwoordig zijn er al Russische schaakgrootmeesters van 13 jaar. Zij hoeven niet zoals vroeger met andere schaakgrootmeesters te trainen om zich te ontwikkelen. Zij kopen voor een paar tientjes een schaakprogramma met allerlei niveaus dat zo sterk kan spelen dat geen menselijke speler ervan kan winnen. Zij krijgen de best mogelijke training door de best mogelijke zetten te bestuderen. Dankzij de ondersteuning van internet en allerlei computerprogramma's vindt er een verjonging plaats, zoals de voorbeelden van Amira en de Russische schaakgrootmeesters laten zien.’

Onderwijs op maat

‘Docenten, op alle onderwijsniveaus, zijn nog vaak opgeleid in de tijd van bord en krijtje en werken amper met ICT, en daar wordt ook door het schoolbestuur niet altijd prioriteit aan gegeven. Leerlingen/studenten daarentegen groeien op in een heel andere maatschappij, communiceren anders, leren anders dan dertig jaar geleden. Het onderwijs moet dus veranderen, andere formats van leren ontwikkelen. Een collectieve aanpak werkt niet meer. Massale colleges waarin iemand een verhaal staat te houden en studenten of geïnteresseerden moeten luisteren, zijn een volledig achterhaald concept. Uit meer dan zeventienhonderd onderzoeken is gebleken dat colleges een weinig effectieve vorm van informatieoverdracht zijn (Gibbs 2013). En toch zijn ze, zeker op universiteiten, nog steeds de belangrijkste vorm van overdracht. Het gaat er meer om in

Ineke van Hamersveld
is hoofdredacteur van Boekman

Remy Rikers
is hoogleraar Onderwijs- en
Ontwikkelingspsychologie aan de
Erasmus Universiteit Rotterdam

te spelen op wat een leerling of student nodig heeft. Zeker op een basisschool, waar leraren te maken hebben met een heterogene groep leerlingen, is het niet eenvoudig onderwijs te bieden dat voor iedere leerling uitdagend is. Dat geldt ook voor leerlingen in de kunstvakken, die verschillende niveaus met zich meebrengen. Gebrek aan motivatie is een ander belangrijk probleem, we lijken nog steeds niet goed te weten hoe we mensen intrinsiek kunnen motiveren.’

Het kan wel, zoals blijkt uit het voorbeeld van het International Baccalaureate, waar docenten regelmatig samenwerken in een deel van het programma, dat door alle vakken heen loopt, van geschiedenis en kunst tot de talen. Er wordt gedurende een deel van het jaar intensief aan zo’n thema gewerkt. In de biologies wordt ook getekend, bij drama kan aandacht zijn voor een historische gebeurtenis. Dit resulteert in leerlingen die hun tools op een andere manier hebben leren gebruiken. Zij zijn nieuwsgierig, in staat alles met alles te verbinden en verstouwen enorme hoeveelheden informatie. Er is bovendien veel aandacht voor de individuele leerlingen. Een ander voorbeeld is het Fablab, een creatieve leeromgeving in de vorm van een digitale speeltuin. Hier gaan op school niet te motiveren leerlingen helemaal los. Zij staan al vroeg op de stoep van het Fablab om verder te kunnen werken aan hun werkstuk.

De huidige leerkrachten zijn nog erg geneigd kaders te stellen waarin ook het creatieve proces zich moet afspelen, signaleert Rikers. ‘Zij weigeren uit hun comfortzone te komen, of worden daartoe niet gestimuleerd door de schoolleiding, waarvoor de kunsten vaak “het sluitstuk” zijn. Om leerlingen uit te dagen, moeten zij bereid zijn om hun controledwang los te laten, en meer coach te worden dan alwetende. Het gaat er niet langer om een opdracht te geven en ook nog te bepalen hoe die moet worden aan-

gepakt – “als je daar nu een paar zwarte lijnen zet en die paars inkleurt, komt het wel goed” – maar mensen zelf kritisch te laten nadenken. Vakdidactiek, het inzicht in de wijze waarop bepaalde kennis het beste kan worden overgedragen, is daarin een belangrijk punt en bijvoorbeeld een van de speerpunten van beeldendkunstacademie Minerva. Leerlingen en studenten reageren op wat zij krijgen aangeboden. Zodra een docent erin slaagt hen te enthousiasmeren, blijken ze heel veel tijd aan een onderwerp te willen besteden. Wat al honderden jaren op dezelfde manier draait, is niet zo vlot te veranderen, daar gaat tijd overheen. Onderwijs is tenslotte een dynamisch proces.’

Literatuur

- Barnsley, R.H., A.H. Thompson en P.E. Barnsley (1985) ‘Hockey success and birth-date: the relative age effect.’ In: *Journal of the Canadian Association for Health, Physical Education, and Recreation*, nov-dec, 23-28.
- Gibbs, G. (2013) ‘Lectures don’t work, but we keep using them’. In: *The Times Higher Education Supplement*, 21 november.
- Simonton, D.K. (1994) *Greatness: who makes history and why*. New York/Londen: The Guilford Press.

Noten

- 1 Vlaams onderzoek wijst iets vergelijkbaars uit: studenten die in december geboren zijn, hebben 15 procent minder kans om tot een universiteit te worden toegelaten dan studenten die in januari zijn geboren.
- 2 In dit verband kan ook het onderzoek van neurowetenschapper Ysbrand van der Werf worden genoemd, die nagaat welke activiteit de hersenen van Arnon Grunberg laten zien als hij aan een boek werkt. Van der Werf zal vervolgens onderzoeken welke hersenactiviteiten de lezers laten zien als zij dit boek lezen.